

УДК 378.147

Поліна Якименко

Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика

ORCID ID 0000-0002-4233-4098

DOI 10.24139/2312-5993/2024.01-02/548-555

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглядаються психолого-педагогічні основи розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів початкових класів. Визначено основні психологічні та педагогічні чинники, які сприяють формуванню творчого потенціалу у майбутніх педагогів. Особливу увагу приділено впливу індивідуальних психологічних характеристик, таких як мотивація, саморозвиток, креативне мислення, а також педагогічним методам і технологіям, які стимулюють розвиток творчих здібностей. Підкреслено важливість створення сприятливого соціально-культурного середовища для розвитку творчості в процесі професійної підготовки вчителів. Стаття також акцентує на необхідності використання інтерактивних методів навчання, що сприяють розвитку креативності майбутніх педагогів, здатних до інноваційного підходу в освітньому процесі. Механізм творчості працює, коли всі складові взаємно підсилюють одна одну і розвиваються через самореалізацію.

У статті розглядаються психолого-педагогічні основи розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів початкових класів, які мають комплексний характер і включають психологічні, педагогічні та соціально-культурні чинники. Наголошується на важливості готовності вчителів до впровадження нових, творчих підходів у навчальний процес, що не лише сприяють успішному навчанню, а й надихають учнів на розвиток творчості. Творчість трактована як культурно-історичне явище, що розглядається в філософії, акмеології та психології як інтелектуальний та екзистенційний феномен, який визначає шлях до самореалізації особистості. В педагогіці творчість пов'язана з розвитком особистості, її переконань, мотивів та потреби досягати нових результатів за допомогою інноваційних методів. Стаття підкреслює важливість творчих здібностей як вищого рівня розвитку та підготовленості до змін і кризових ситуацій, що визначає подолання стереотипів і створення нового знання для розвитку матеріального та духовного потенціалу.

Ключові слова: методичні підходи, творчий потенціал, підготовка вчителів початкових класів, педагогічні технології, професійна діяльність.

Постановка проблеми та аналіз актуальних досліджень. Освітня система України на етапі розбудови державності потребує оновлення, оскільки не відповідає вимогам суспільства, світовим досягненням і інтересам особистості. Розвиток громадянського суспільства значною мірою залежить від творчої активності людей, зокрема педагогів. Модернізація освіти та інтеграція України в

європейський простір акцентують увагу на розвитку творчого потенціалу учнів, що здійснюється через творчий розвиток вчителя. У контексті євроінтеграції важливим є формування творчого стилю педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів.

Сьогодні важливо створити умови для творчого самовиявлення та розвитку особистості в Україні, що підкреслено в Національній доктрині та Державній програмі «Освіта. Україна XXI століття». За цих умов потребується активізація розвитку творчого потенціалу особистості через гуманізацію та інтелектуалізацію суспільства. Законодавчі акти, такі як Конституція України та Закон «Про освіту», регулюють ці процеси. Термін «творчість» тлумачиться як створення нових цінностей і активність людини, що виходить за межі звичних способів вирішення завдань. Творчість також визначається в культурології та психології як діяльність, яка породжує новизну та оригінальність (Курлянд, 2019; Лазаренко, Візнюк, 2023; Паламарчук, Візнюк, Габа, 2023; Доценко, 2018).

Метою статті є обґрунтування психолого-педагогічних основ розвитку творчих здібностей майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Творчість є сутнісною характеристикою людини та основним культуротворчим чинником. У філософії творчість розглядається як праця, що потребує напруги фізичних і духовних сил та дає суспільно корисний результат. У ХХ ст. отримала поширення діяльнісна концепція творчості, яка виявляється через зміну або створення об'єктів. Психолого-педагогічний аспект творчості пов'язаний з виявленням та розвитком творчих рис особистості. У педагогіці творчість є процесом засвоєння цінностей і формування творчої особистості. Творчість визначається як системне явище, що включає творчі можливості, процес, розвиток здібностей і якостей особистості. Творча діяльність включає суперечності, проблемні ситуації, творчі завдання, мотивацію та новизну результатів. В. Рибалка вважає, що творчість людини є продовженням творчості природи на новому рівні (Лазаренко, Візнюк, 2023; Паламарчук, Візнюк, Габа, 2023).

Творчість визначається через особистісний компонент. Г. Костюк підкреслює важливість «саморуху» та творчої активності для саморозвитку особистості. Механізм творчості працює, коли всі складові взаємно підсилюють одна одну і розвиваються через самореалізацію. Він має універсальний характер і приносить

насолоду від процесу. У психології виділяють фази творчості: логічний аналіз проблеми, інтуїтивне розв'язання, вербалізація і формалізація нового знання. В. Ромець вважає творчість основною людською діяльністю, що сприяє розвитку індивідуальності. В. Клименко визначає механізм творчості як психічні системи, які змінюються в процесі творчої діяльності. Важливими для розвитку творчого стилю педагогічної діяльності є саморозвиток і здобуття творчих навичок (Курлянд, 2019; Доценко, 2018).

Творчість розвивається через взаємодію соціокультурних та мікрокультурних умов, що перетинаються з можливостями особистості. Здібності майбутнього вчителя тісно пов'язані з діяльністю, і їх розвиток підвищує якість цієї діяльності. Вони є частиною особистісної системи властивостей, що забезпечує успіх у конкретній діяльності (Лазаренко, Візнюк, 2023; Паламарчук, Візнюк, Габа, 2023).

Загальнопедагогічні здібності – це не тільки умова успіху, а й відображення структури діяльності вчителя. *Індивідуальні особливості* пов'язані з професійною придатністю та трансформацією природних властивостей під впливом діяльності. *Творчий потенціал особистості* включає здатність до самореалізації, прагнення до високих ідеалів та нових напрямів діяльності. В. Моляко визначає творчий потенціал як сукупність природних здібностей, інтелекту, допитливості, працьовитості, а також здатність до вирішення складних завдань і пошуку нестандартних рішень (Курлянд, 2019; Доценко, 2018).

Творчий потенціал особистості включає в себе її мислення, волю, пам'ять, знання та переконання, і характеризується взаємозв'язком цих властивостей. Він проявляється в єдності особистісного «Я» та соціального, природних здібностей до творчості та їх розвитку в життєдіяльності, що сприяє самореалізації та самоствердженню особистості. Творча діяльність включає динаміку потреб, мотивів, поглядів і цінностей, що зумовлюють зміни особистості, її свободи та взаємин з навколишнім світом. До характерних рис творчої особистості відносяться активність, спрямованість, ініціативність, швидкість та гнучкість думки, оригінальність, допитливість, здатність до розробки гіпотез, іррелевантність та фантастичність. Креативність є загальною характеристикою творчої здатності, а розвиток особистості, зокрема її уяви, є важливим чинником прояву творчості.

Особливістю творчого процесу є оригінальність, що проявляється в креативних продуктах, які можуть бути різноманітними за природою: нове вирішення проблем у науці, соціальних або освітніх сферах. Креативність розглядають як форму інтелектуальних здібностей, що допомагають розв'язувати проблеми завдяки оригінальності осмислення ситуацій (Лазаренко, Візнюк, 2023; Паламарчук, Візнюк, Габа, 2023).

Креативність є важливою характеристикою особистості, яка включає здатність до творчості та інші властивості. Це явище, що розвивається в процесі творчого процесу, дозволяє створювати соціально важливі й оригінальні продукти та знаходити рішення в нестандартних ситуаціях (Курлянд, 2019; Паламарчук, Візнюк, Габа, 2023).

Креативність розглядається як здатність до створення нового в різних сферах діяльності за сприятливих умов. У багатьох дослідженнях акцент ставиться на психологічні механізми та творчий потенціал, який у кожної особистості розвивається по-різному. Погляди на креативність варіюються: одні вчені вважають її самостійним процесом, інші – результатом взаємодії інших психічних процесів. Творчість трактують як процес створення нового, наприклад, через відкриття чи винаходи. Інвенції, як спонтанні відхилення в діяльності, є важливою частиною розвитку творчості (Лазаренко, Візнюк, 2023; Доценко, 2018).

Психолого-педагогічні основи розвитку творчих здібностей майбутніх учителів початкових класів є важливим аспектом у підготовці педагогічних кадрів, оскільки творчість є однією з основних характеристик, яка дозволяє педагогам ефективно реалізовувати свою професійну діяльність. Розвиток творчих здібностей у вчителів початкових класів має кілька ключових аспектів (табл. 1).

Таблиця 1

**Ключові аспекти розвитку творчих здібностей у вчителів
початкових класів**

Творчі здібності	Характеристика
1	2
Психологічні основи розвитку творчих здібностей	
Індивідуальні особливості особистості	Творчість залежить від таких психологічних чинників, як схильність до креативності, відкритість до нових ідей, здатність до самовираження і рефлексії. У молодих людей ці чинники формуються під впливом зовнішніх та внутрішніх стимулів, таких як мотивація, емоційний стан і самопізнання.

Продовження Таблиці 1

1	2
Мотивація і саморозвиток	Для розвитку творчих здібностей важливо, щоб студенти були мотивовані до самовдосконалення, прагнули до нових досягнень. Мотивація до творчої діяльності є основою для ефективного використання творчого потенціалу.
Розвиток креативного мислення	Творчість передбачає здатність до інтуїтивного та логічного мислення, вміння знаходити нові рішення та підходи до вирішення проблем. Важливо розвивати у майбутніх вчителів здатність до нестандартного підходу в навчанні, що сприятиме розвитку творчого потенціалу учнів.
Педагогічні основи розвитку творчих здібностей	
Роль педагогічних методів і технологій	Під час підготовки майбутніх вчителів важливо включати до навчальних програм методи, які стимулюють розвиток творчості, такі як проектне навчання, диференційоване та індивідуалізоване навчання, розвиток критичного мислення, що дозволяє створити умови для активного самовираження студентів, їхнього творчого підходу до вирішення педагогічних задач.
Активне навчання і інтерактивні методи	Інтерактивні методи навчання, такі як дискусії, рольові ігри, мозковий штурм, забезпечують розвиток комунікаційних та когнітивних навичок, стимулюючи учасників до творчої взаємодії, обміну ідеями і вирішення нестандартних завдань.
Розвиток професійної креативності	Підготовка майбутніх вчителів до творчої діяльності передбачає розвиток їхньої здатності створювати нові освітні підходи та моделі навчання, інноваційні педагогічні рішення, що відповідають вимогам сучасної освіти. Творчий підхід до уроків та розвитку учнів дозволяє педагогам бути більш адаптивними та ефективними у професійній діяльності.
Соціально-культурний контекст	
Вплив культурно-освітнього середовища	Розвиток творчих здібностей педагогів залежить від культурно-освітнього середовища, в якому вони знаходяться. Сприятливе середовище, яке підтримує інноваційність, різноманітність ідеї та творчі ініціативи, стимулює розвиток творчості у студентів.

Закінчення Таблиці 1

1	2
Міжособистісні взаємодії та співпраця	Спільна робота, обмін досвідом та підтримка серед однолітків і викладачів сприяють розвитку творчого потенціалу майбутніх вчителів, оскільки це дозволяє відкривати нові горизонти у педагогічній практиці та спільному розвитку.

Таким чином, психолого-педагогічні основи розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів початкових класів мають комплексний характер, включаючи як психологічні, так і педагогічні чинники, а також значення соціально-культурного середовища. Важливо, щоб вчителі були готові не лише до традиційної педагогічної діяльності, а й до впровадження нових, творчих підходів у навчальний процес, що допоможе їм не лише успішно навчати, але й надихати своїх учнів на розвиток творчості.

Творчість є культурно-історичним явищем, яке вивчалось протягом багатьох століть, але досі залишається недостатньо дослідженим через свою безмежність. У філософії творчість трактують як інтелектуальний та екзистенційний феномен, що визначає свободу особистості та її шлях до самореалізації. В акмеології творчість розглядається як процес досягнення особистістю вершин самоактуалізації, з урахуванням соціального характеру діяльності. У психології творчість має особистісно-процесуальні та вольові характеристики, доступні кожній людині для самовираження та самореалізації. В педагогіці творчість пов'язана з розвитком особистості, її самосвідомості, переконань та мотивів. Це стійка потреба досягати нових результатів через інноваційні методи. Філософи трактують творчість як діяльність, що створює нові матеріальні і духовні цінності (Курлянд, 2019; Паламарчук, Візнюк, Габа, 2023).

Отже, творчі здібності визначаються як вищий рівень розвитку, підготовленості до життя, змін поведінки та конструктивного реагування на кризові ситуації. Творчість полягає в подоланні стереотипів і створенні нового знання, що є необхідною умовою розвитку матерії. Творчість має дві основні природи: інтелектуальну та екзистенційну, і є системним явищем, яке включає творчі можливості, процес та індивідуальні здібності, що можна стимулювати та спрямовувати в певну систему.

Висновок. Творчість є багатогранним і складним феноменом, що охоплює різні аспекти діяльності людини. Вона визначається як культурно-історичне явище, що вивчається в філософії, психології, акмеології та педагогіці, і в кожній з цих наук знаходить своє тлумачення. Творчість виступає не тільки як інтелектуальний процес створення нового, але й як екзистенційна потреба особистості в самореалізації та самопізнанні, що є необхідною умовою розвитку як індивідуальних здібностей, так і суспільства в цілому. Творчість забезпечує можливості для подолання стереотипів, винаходів і нових ідей, що сприяють прогресу в різних сферах життя. Розвиток творчих здібностей є ключовим елементом у професійному і особистісному самовдосконаленні людини, що відкриває нові перспективи та можливості в сучасному світі.

Розглянуто теоретичні основи формування творчого стилю педагогічної діяльності. Метою сучасної освіти є всебічний розвиток особистості, її талантів і здібностей, виховання високих моральних якостей та формування громадянина. Важливою є проблема розвитку творчих здібностей учнів, що може реалізувати вчитель з творчим стилем діяльності. В процесі розвитку творчих механізмів важливими є саморозвиток, здобуття знань і навичок творчої роботи. Визначено основні напрями розвитку творчого стилю педагогічної діяльності вчителя початкових класів, а також роль творчого потенціалу як інтегративної властивості особистості для творчої самореалізації та саморозвитку.

ЛІТЕРАТУРА

- Курлянд, З. Н. (2019). Формування творчої педагогічної позиції майбутніх учителів у процесі професійної підготовки. *Інноваційна педагогіка*, 19 (2), 17-22 (Kurliand, Z. N. (2019). Formation of a creative pedagogical position of future teachers in the process of professional training. *Innovative Pedagogy*, 19(2), 17-22).
- Лазаренко, Н., Візнюк, І. (2023). Моніторинг забезпечення якості професійної освіти педагогів в контексті євроінтеграції. *Comparative Professional Pedagogy*, 13(1), 11–19. URL: <http://surl.li/qikymh> (Lazarenko, N., Vizniuk, I. (2023). Monitoring of ensuring the professional quality of teacher education in the context of European integration. *Comparative Professional Pedagogy*, 13(1), 11–19. URL: [https://doi.org/10.31891/2308-4081/2023-13\(1\)-2](https://doi.org/10.31891/2308-4081/2023-13(1)-2))
- Паламарчук, О., Візнюк, І., Габа, І. (2023). Family education in the context of the development of empathy of primary school students. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Психологія*, 12(26), 643-654 (Palamarchuk, O., Vizniuk, I., Haba, I. (2023). Family education in the context of the development of empathy of primary school students. *Scientific innovations and advanced technologies. Series: Psychology*, 12 (26) 643-654).

Доценко, Д. (2018). Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу (теоретичні та методологічні засади) : монографія. Харків : Мітра (Dotsenko, D. (2018). *Development of creative abilities of primary school students in the process of studying subjects of the natural science and mathematics cycle (theoretical and methodological principles)* : monography. Kharkiv : Mitra).

SUMMARY

Yakymenko Polina. Psychological and pedagogical foundations of the development of creative abilities of future primary school teachers.

The article examines the psychological and pedagogical foundations of the development of creative abilities of future primary school teachers. The main psychological and pedagogical factors that contribute to the formation of creative potential in future teachers are identified. Special attention is paid to the influence of individual psychological characteristics, such as motivation, self-development, creative thinking, as well as pedagogical methods and technologies that stimulate the development of creative abilities. The importance of creating a favorable socio-cultural environment for the development of creativity in the process of professional training of teachers is emphasized. The article also emphasizes the need to use interactive teaching methods that contribute to the development of creativity of future teachers capable of an innovative approach in the educational process. The mechanism of creativity works when all components mutually reinforce each other and develop through self-realization.

The article examines the psychological and pedagogical foundations of the development of creative abilities of future primary school teachers, which are complex in nature and include psychological, pedagogical and socio-cultural factors. The importance of teachers' readiness to introduce new, creative approaches into the educational process is emphasized, which not only contribute to successful learning, but also inspire students to develop creativity. Creativity is interpreted as a cultural and historical phenomenon, which is considered in philosophy, acmeology and psychology as an intellectual and existential phenomenon that determines the path to self-realization of the individual. In pedagogy, creativity is associated with the development of the individual, his beliefs, motives and the need to achieve new results using innovative methods. The article emphasizes the importance of creative abilities as a higher level of development and preparedness for changes and crisis situations, which determines overcoming stereotypes and creating new knowledge for the development of material and spiritual potential.

Key words: *methodological approaches, creative potential, primary school teacher training, pedagogical technologies, professional activity.*